

1. Vodilna tema zgodovinskega, filozofskega in psihološkega romana Alamut je **nasprotje med videzom in resnico**.
2. Izhodišče: Hasanovo spoznanje, da človek zaradi omejenih sposobnosti zaznavanja ni sposoben videti drugega kot omejen, zunanji videz svojega sveta. Zanaša se le na čute, ki ga zlahka prevarajo – to dojemanje je namreč odvisno od izkušnje in okoliščin (ČUTILA NAS VARAJO, STVARNOSTI NE MOREMO SPOZNATI).
Resnica je zaradi človekove omejenosti na telo, prostor in čas nespoznavna – posameznika se da zmanipulirati.

Uvodna poglavja, ki obsegajo urjenje deklic in dečkov v veščinah, ki se od njih pričakujejo, predstavljajo daljšo zasnovo (vzgoja deklic in fedaijev). Sprožilni moment – Abul Fazel in njegov prihod.

str. 63 (2003) – vzgoja v trdnosti volje (Abdul Malik)

Metafora z orlom: »Človekov duh, njegova misel in njegov zanos bi imeli polet orla, da jim ni bila postavljena nasproti velika ovira. Ta ovira je naše telo z vsemi svojimi slabostmi. /.../ Torej ne, da postanemo kakor oni tisoči, ki so sužnji svojega telesa in njegovih slabosti, marveč da se približamo stopnji tistega izbranca med njimi, ki je gospodar nad svojim telesom in njegovimi slabostmi, to bodi naše stremljenje! Tako bomo sposobni, da služimo Našemu gospodu in izpolnjujemo njegove ukaze.«

Ibn Tahir: premagati svoje slabosti, da bi lahko služil visokim ciljem. (str. 63, 2003)

Hasan želi vzgojiti en sam duh, ki se svojih potreb sploh ne bi zavedal. Biti vladar svojega telesa, ga obvladati.

3. Hasan je karizmatična oseba – o njegovih besedah govorijo učitelji, s tem **indoktrinirajo** fedaije (živa bodala).¹ Hasan pri uresničevanju svojega načrta uporablja voljo do moči – kruto urjenje fedaijev (tudi mučenje),
4. Preobrazba iz naivnih mladeničev v fanatične bojvnike temelji na prevari videza. Mladeniči pred obiskom rajskih vrtov dobijo odmerek hašiša, dekleta jih opijajo z vinom. Obisk vrtov poteka ponoči, vrtovi so skriti in zavarovani, vzdušje skrivnostno (svetlobni in barvni učinki), dekleta so v očeh mladeničev, ki so se morali do prihoda v navidezni raj odpovedovati vsemu, povsem ustrezala opisu rajskih hurij (verjamejo iluziji, ki jo ustvari Hasan, saj je ta prijetna in ji je lahko verjeti).
5. str. 68 (2003): izmailska hierarhija
6. str. 70 (2003): bistvo verskega razkola (izmailci so alijevci, Ali pravi naslednik preroka; Abu Soraka razlaga islam in zgodovino izmailstva)
7. str. 72 (2003): Grk Al Hakim fedaije uči o nastanku človeka (človeško telo iz četverice praprvin: zemlja, voda, ogenj, zrak; duša)

¹ Izraz asasin pomeni tistega, ki uživa hašiš, in je na podlagi tega morilec. V arabščini ta beseda pomeni tudi narod.

8. str. 73/74 (2003): izmailska dogmatika (dai Ibrahim) – Zaratustra: krivi prerok in častilec ognja, ki ga je Mohamed pregnal med demone; Seldžuki: napol ljudje, pol demoni (podpirajo krivega kalifa v Bagdadu – verski razkol, najhujši sovražnik Nizam al Mulk)

Hasan – njegova moč obsega zemeljsko (gospodar vseh izmailcev v Iranu) in moč in pravico poslati v raj, kogar hoče (Alah mu je izročil ključ, ki odklepa vrata v raj).

Pogovor med fedaiji o problemu rajskega ključa, ki ga ima Seiduna (Ibn Tahir najbolj dvomi, je razmišljujoč in ključ sprva vidi kot simbol; najnižje sposobnosti razmišljanja ima Jusuf – že prej ga je Abdul Malik označil za pogumnega, a s šibko voljo; Jusuf ni svobodno razmišljujoč človek. Ibn Tahir najprej govori o prispodobi, potem pa o problemu čudeža – odpira nove probleme. Nasprotuje mu Džafar, sklicuje se na Koran, ker tudi Prerok ni videl čudeža v svojem potovanju z nadangelom Gabrijelom v nebesa.

Str. 102 (2003):

Mirjam Halimi zaupa življenjsko zgodbo (zakon brez ljubezni s starim Mojsijem, kratkotrajna ljubezen z Mohamedom, mučenje po Mohamedovi smrti in vrnitvi k umirajočemu možu, v Basri so jo prodali za sužnjo, prišla k Seidunu).

»Kakšna sreča, da smo med pravovernimi! ... Čuj, Mirjam, si ti še kristjanka?«

»Ne, nisem več.«

»Si morda judinja?«

»Ne, tudi židinja nisem.«

»Potem si pa pravoverna, kakor sem jaz!«

»Kakor je tebi prav, ljubi otrok.«

»Ali te ima Seiduna zelo rad?«

»/.../ Morda me ima rad, gotovo pa je, da sem mu potrebna.«

/.../

»Sam je in nikogar nima, da bi se z njim od srca pogovoril.«

»Ali ga imaš ti rada?«

»Tega ti ne moreš razumeti. On ni šejk Mohamed, toda še manj je Mojsij. Velik prerok je. Zelo ga občudujem.«

Mirjam in Hasan imata 1 skupno točko: boga ni, vere in filozofije se med seboj pobijajo, tako ne moreš ugotoviti resnice. Izgubila je vero v ljubezen, srečo, veselje. Zdi se, da ji je ostalo samo še poigravanje z usodo – na kar se sklicuje Hasan – je izpraznjena.

Str. 157 (6. poglavje): Hasanovo razmišljanje o popuščanju enega člana v stroju, o zvestobi črnih skopljencev (dajem se zaradi njih zdi strašen, zdaj pripravlja še fedaije, s čimer je izvrševal dodaten pritisk na svoje podrejene).

»Ni se hotel varati: daiji in poglavarji niso v nič verovali in so iskali zvečine samo osebnih koristi. Ta človeški stroj je moral nehote primerjati s škripčevjem, po katerem se je spuščal v globino. Če bi en sam člen odrekel, če bi bila ena sama predpostavka napačna, bi se vsa stavba porušila. En sam nepravilen račun in njegovo življenjsko delo bi se sesulo v prah.«

str. 159 (6. poglavje): »Hasan jo je ogledoval. Njene bele, prosojne roke so nalivale iz vrča v čaši. Bila je kakor popolnost sama. Hasan je zatrl v sebi vzdih neke tuje bolečine, ki se je bila nenadoma prikradla vanj. Vedel je, da je star in da pride na svetu vse prepozno.«

str. 160: »Nekoč si mi tožila – se spominjaš? – da ti je pod soncem grozen dolgčas in da te nič več ne more niti zanimati niti razveseliti. Jaz sem ti začel potem razlagati grške in naše filozofe, uvajati te v znanost o prirodi in o tajnih gibalih človeka in njegovih dejanj, razložil ti, po svojih močeh, sestav vesolja. Pripovedoval sem ti o svojih potovanjih, o svojih ponesrečenih podvigih, o knezih, šahih, sultanah in kalifih. Večkrat sem ti pri tem dejal, da bi ti imel povedati še neke stvari, da pa še ni prišel čas zanje. Nekoč sem te vprašal, če bi mi hotela pomagati zrušiti sultana Maleka šaha. Nasmehnila si se in odgovorila: »Zakaj ne?« Ponudil sem ti roko v znak, da sprejemam tvoj pristanek. Morda si mislila, da sem se šalil. Nocoj sem prišel, da te primem za besedo.«

str. 161: »Mnogokrat si mi zatrjevala, da ti ni mogoče po vsem onem, kar te je bilo v življenju doletelo, v še kaj verovati. Odvrnil sem ti bil, da je mene prav tako življenje kakor tudi znanstveno preučevanje privedlo do istega zaključka. Vprašal sem te: »Kaj je potemtakem dovoljeno človeku, ki je spoznal, da mu je resnica nedosegljiva in da je torej zanj ni?«

»Rekla sem ti bila nekako takole: »Če je nekdo spoznal, da je vse tisto, kar imenujejo ljudje sreča, ljubezen, veselje, samo zmoten račun, ki se gradi na krivih predpostavkah, potem mu postane strašno pusto pri srcu. Edino, kar bi ga še utegnilo zdramiti iz te omrtvičenosti, je tvegana igra s svojo in drugih usodo. Kdor to more, temu je vse dovoljeno.«

str. 162 (6. poglavje): »Vesoljstvo je v tebi in ti si vesoljstvo.« (Omar Hajam)

Hajam je zelo vplival na Hasana, od njega je dobil idejo za ključ od raja (»Če nimaš ključa, ki bi mu živemu odprl vrata v raj, je bolje, da opustiš vsako misel, da bi ljudstvu postal prerok), Hajam prišel do istih spoznanj kot Hasan, oznanjal, da je treba življenje uživati (pesnik in filozof).

str. 163-164: Hasan je bil najprej razočaran, saj so mu vsi govorili podatke o Aliju in prihodu Al Mahdija, on pa je vedno slutil, da je nekaj skrivnostnega v izmailstvu.

str. 165: Hasanova slutnja je bila pravilna, obstaja skrivnost. Refik Abu Nedžm Saradž mu razodene pravi izmailski nauk: Koran je samo proizvod zmešanih možganov. Resnice ne moremo spoznati. Zatorej ne verujemo v nič in smemo vse storiti. (Refik Hasanu, ki ne razume, zakaj sleparijo ljudi, razloži, da so se poslužili Alijevega imena, da zberejo ljudi zoper sultana in Turke.)

Šok, ki ga je doživel Hasan, ko je izvedel, da so vse samo bajke za ljudstvo. Izve najvišji nauk, da ne verjamejo v nič, da jim je vse dovoljeno. Zboleli sta ga laž, prevara. Refik mu razloži, da so Iranci postali hlapci Turkov. Tisti, ki so s tem nezadovoljni, verjamejo v bajke, če želiš osvoboditi Iran, jim ne smeš vzeti vere, da jih lahko uporabiš za svoj cilj (izraba vere in množic, želja po oblasti).

Hasan na tej točki še kaže čustvenost, mu je hudo, ko izve, da nič ni resnično. Hasan to opiše kot umsko krizo, ki bi bila skoraj pomenila njegovo smrt (str. 167).

str. 166: oče ga pošlje v šolo k sunitskemu dogmatiku (nevarnost zaradi Hasanovega poizvedovanja), spozna Omarja Hajama in Nizama al Mulka.

Nizam – osem ali deset let starejši od Hasana, iz Tusa kot Hasan, obširno znanje, zlasti v matematiki in astronomiji, verska vprašanja in iskanje resnice ga ne zanimajo.

Omar Hajam – iz Nišapurja, na videz krotek in miren, skrivaj se iz vsega norčeval in nikomur ni prav zares verjel. Bil je zelo muhast, včasih neverjetno duhovit, včasih sanjav in čemeran.

Hasan iz želje, da bi se pred prijateljema postavil, pove, da je član tajne izmailske bratovščine in jima razloži izmailski nauk – za jedro označi borbo zoper seldžuške vladarje in bagdadskega kalifa, ki je postal njihov hlapec, najsramotnejše je klečeplaziti pred tujci in se klanjati barbarstvu. (Načrt, da se čim prej povzpnejo po družbeni lestvici. Tisti, ki bo prvi, pomaga še ostalima dvema.)

Hasan tako spozna, da nobena vera, filozofija ali znanost ne prinaša dokončne resnice. Človeku je nedostopna, je ni. Ko človeku ne ostane nič, v kar bi verjel, mora ta slediti svojim strastem. Hasana potem obsede strast osvoboditi Iran. S strastjo se loti uresničevanja svojega načrta.

str. 168: »baklonosec« Hasanova želja osveščati množice, jih razsvetljevati, a mu ne uspe. Bori se z mlino na veter, ljudje imajo radi trden svet, ne da se jim ruši vera. Ker pri množicah ne uspe, želi razsvetljevati bistrejše posameznike. Ti mu priznajo, da so že kdaj podvomili, a se jim zdi koristneje držati se nečesa trdnega kot pa tavati v večni negotovosti.

Hasan spozna, da je ne samo množicam, temveč tudi višjim duhovom ljubša otipljiva laž od neoprijemljive resnice. Spoznanje, da ljudje potrebujejo bajke.

Hasan pove, da je bila resnica, ki je bila zanj vrednota vseh vrednot, za ostalo človeštvo stvar brez cene. Odrekel se je temu namišljenemu poslanstvu in se vdal.

str. 170: Enako kot Hajam trdita tudi Demokrit in Protagora (obtožena za brezbožneža), ljudstvo pa ima raje Platonove bajke. Hajam pravi, da kdor želi biti množicam všeč, jih mora pitati z bajkami (»Misel na raj je v ljudeh otopela in ne zbujajo več nekdanjega veselja. Ljudje verujejo vanj le še zato, ker so preleni, da bi se oprijeli česa novega. /.../ Zakaj niti ne pogori dvakrat ista bakla niti ne vzcvete ponovno uveli tulipan. /.../ Če nimaš ključa ...«)

Hajam da Hasanu idejo o raju. Doseči največjo moč, pretvoriti pravljico v resničnost, napraviti veliki preizkus s človekom. Hajam pove, da je vera pri ljudeh obledela, če ne bo pustil ljudi živih v raj, se ne bodo pripravljali ubiti za dosežek raja. Na tem preizkusu Hasan zgradi lastno moč, v njem se rodi silen načrt, preizkus človeške slepote, doseči nepredstavljivo moč (želja po moči, nadvladi). Utelesiti bajko – prevari bo nadel videz resnice!

Z igro videza in resnice je mogoče zmanipulirati ljudi, kar je za Hasana laž, je za fedaije in vernike resnica. Hasan je človek moči in volje, kljub vprašljivosti metod si pridobi duhovnega naslednika.

- Tu se bralcu pojavljajo vprašanja:

Ali narodnoosvobodilni cilji opravičujejo manipuliranje, izrabljanje fedaijev?

Ali ima človek pravico pošiljati v smrt druge?

Platon: neminljivost človeške duše, ki teži k nadčutnemu, telo jo ovira (v neskladju z grškim dojemanjem telesa v kulturi), krepostnost ljudstva, podreitev interesa posameznikov v splošno korist skupnosti (podobnost z makiavelizmom – SSKJ: *načelo, ki zagovarja uporabo tudi zvičajnih, nemoralnih sredstev za doseg cilja*)

Mirjam Hasana poimenuje strašni sanjač iz pekla (tisti, ki nič ne verjame in si vse dovoli; sanja o nečem, kar ni izvedljivo).

Dekleta se morajo iz višjih razlogov vesti tako, kot da so v pravem raju. Kdor bi se proti obiskovalcem izdal, bo usmrčen, Mirjam mora o vsem povedanem molčati.

Apama – se ne sprijazni s staranjem, lepo opravljena pričakuje Hasana (najsvečanejša obleka, nakit, diadem). Hasanu je živa prispodoba minljivosti, vsega, kar je iz mesa in krvi. Spoznal jo je trideset let nazaj v Kabulu pri svečanosti nekega indijskega kneza. Včasih je bila lepotica, sedaj brezplodno zapeljuje Hasana, postala je zagrenjena in hudobna starka.

str. 187 (2003): Abu Ali naj fedaijem podeli posvečenje, naj jim govori o svečanosti trenutka, o junaštvih mučencev, jim grozi s strahotnimi kaznimi in pogubljenjem, če ne bodo v vsem poslušni (»Koliko let sem sanjal, da si bom vzgojil take učence po svoji zamisli, preustrojl njihovo naravo v svoje namene, da bi lahko na njih zgradil moč svoje ustanove!«)

Hasan preoseblja ljudi, vzgajajo jih v fanatike, poslušne vernike in bojvnike, gre za manipulacijo in »pranje možganov«. Hasan ne želi sam podeliti posvečenja fedaijem, saj se zaveda, da mora obdržati distanco in se nanje ne sme preveč navezati, ker jih sicer kasneje ne bo mogel uporabiti kot orožje. Ne smejo ga vezati etične norme ali čustva.

str. 191 do 194 (2003): Mirjam in Apamo sprašuje, kakšen naj se prikaže dekletom v raju, da bo nanje naredil čim globlji vtis, Mirjam pravi, da naj se prikaže kot kakšen kralj – Hasan razmišlja, da se mora modrijan našemiti, če hoče pri ljudstvu priti do ugleda in veljave (ljudje so zaslepljeni, neumni)

Za dekleta se mora našemiti, ljudje cenijo močne osebnosti, zato se mora obleči kot kralj.

str. 194 / 195: Hasanov trenutek slabosti

(Je gospodar 30 utrjenih gradov, poglavar nad tisoči vernikov, 20 let je pripravljaj ta trenutek, samo še eno sredstvo je manjkalo, da bi postal strašen vsem mogočnikom in oblastnikom – fedaiji so preosebljeni in ne zgolj naivni, Hasanov načrt izrabe človeških šibkosti za lastne cilje je tik pred uresničenjem. Pri svojem načrtu uporablja človeške slabosti.)

Popade ga strah, da se je kje uštel.

Na misel mu pride, da bi se vsega rešil. Se poglaval čez nadzidek in pristal v Šah rudu. Zamišlja si, kaj bi se zgodilo, če bi končal svoje življenje. (Morda bi Abu Ali razglasil, da je bil živ sprejet v nebo in častili bi ga kot svetnika in preroka. Morda bi našli njegovo truplo.

Na tej točki se pri Hasanu pokaže eksistencialistična tesnoba – skrbi pri uresničevanju načrta. Sam si, sam moraš nositi svoje breme in to povzroča tesnobo (ni višje sile, ki bi svet urejala – se pa vmes sprašuje o tem, ali je: znamenje, preizkus z Jusufom in Sulejmanom; če je kakšna višja sila, je kaotična. Človek je vržen v svet, ni določen vnaprej, se mora določiti sam, ta samota je tesnoba.)

Hasanov načrt je demoničen, strašen – morda element ekspresionizma (strašni sanjač iz pekla)

Postmodernizem – snov iz zgodovinskih knjig, roman konstrukcija iz raznih zgodovinskih knjig

str. 195 (2003): trenutek tesnobe se nadaljuje z neprijetnimi sanjami – kar ga teži (sultan Malek šah, vezirjeva podtaknitev napačnih podatkov, Hasan zato doživi sramoto). Če človek živi z neko sramoto in jo mora potlačiti – iz tega izvira maščevalnost, obremenjenost, tesnoba, obsedenost z močjo. Nekoč je bil Hasan drugačen, bil je razsvetljevalec, sedaj pa se razkrije sramota, ki jo je doživel.

str. 197 (2003): Ibn Tahir je mislec in sam razmišlja v smer, ki mu je bila načrtovana od zunaj. Tu se vidi, kako je Ibn Tahir resnično predan, saj Tahir zaradi vzgoje od doma ali ker mu je bil Ali vzornik oziroma zaradi občutkov do Al Mahdija oziroma Alija to prenese na Seiduno in se mu zazdi, da je prerok (želi mu služiti, biti zaščitnik, kot je bil Ali Preroku). Ker jih Seiduna ni prišel posvetiti, podvomi v njegovo prisotnost na Alamutu oziroma se sprašuje, ali morda sploh ne živi več, se sprašuje, ali bo kdaj videl pravega Seiduna. Pomisli, da morda Abu Ali vodi izmailce, a se prepričuje, da tak ne more in ne sme biti prerok – podoben stari ženici. Morda so si zato izmislili Seiduna, nevidnega in neslišnega, da ne bi odbili vernikov. (Nehote razmišlja točno o tem, kar želi Seiduna, a hkrati tudi o tem, da ljudstvo ceni močne ljudi, čeprav se tega še ne zaveda.)

str. 202 / 203: največja stvar v boju je pridobiti si sovražnikovo zastavo; izpostavljena tema prijateljstva (Ibn Tahirjev strah, da je Sulejman morda mrtev, a izpolni nalogo; Ibn Tahir Sulejmanu reče, da je samo njegova zasluga, da so sovražniku iztrgali zastavo – Ibn Tahirju je pomembnejše prijateljstvo kot vojne zasluge, a je bila kljub nejasni usodi prijatelja njegova prioriteta izpolnitev naloge).

str. 207: ranjene Turke bi zdravnik najraje na kratko opravil ali pa težje ranjene celo ubil s strupom, a z vrha pride ukaz, da jih je treba skrbno negovati, kot da so prijatelji, saj jih potrebujejo za talce. Od fedaijev se je za najspretnjšega pri oskrbovanju ranjencev izkazal Obeida.

str. 214: Halima je zelo vedoželjna (sprša, zakaj želi Seiduna, da se obnašajo kot hurije in kot v raju, Apama jo grdo zavrne; kakšni bodo obiskovalci, izzove smeh), radovedna, naivna in otroška, a hkrati trmasta in uporna (Udari z nogo ob tla, pravi, da je ne bo tam, a kasneje popusti.), je otročja (goljufa pri igrici s kockami, nerada izgublja, vede se razvajeno, Sari zagrozi, da bo izdala, da je zaljubljena vanjo).

str. 220 / 221: Hasanov odnos do sina (Hoseina zmerja z zagovednim teletom, pravi, da se raje ravna po načelu rimske Cerkve, ki na čelo postavlja samo najspodobnejše – po sposobnostih in ne po načelu krvi, rodu, saj se take vladavine kmalu končajo. Hasan razkrije vse razočaranje nad Hoseinovo brezbriznostjo do vseh očetovih spoznanj, nad njegovo topostjo, ko ni razumel niti najpreprostejših nalog znanosti, obenem pa očeta razočaral, da je že v zgodnji mladosti doumel spoznanje, s katerim se je njegov oče ukvarjal celotno življenje. Razočarani Hasan ga je dal med prostake k Huseinu Alkeiniju.)

Hasanov naslednik je lahko samo tisti, ki se duhovno strinja. Razočaran je nad tem, da se sin sploh ni zanimal za Koran, ne razume očetovih prizadevanj, gre tudi za generacijski konflikt. Očetovega dela ne ceni, zato ga ta zavrže. Sin pravi, da je že pri 14. letih spoznal glavni izmailski nauk, Hasan se vpraša, ali se lahko tak neumnež dokoplje do takega spoznanja.

Nauk »Nič ni resnično, vse je dovoljeno« je lahko nevarna stvar, zlasti če se do njega dokopljejo neumni ljudje.

str. 222 / 223: pogovor z Abu Alijem in Buzrukom Umidom; 9 stopenj, bistven je razum (najnižji se zadovoljijo z bajkami) – zgodovinsko ozadje (dvoreznost nauka: tistemu, ki mu ni namenjena, je le skupek besed, drugemu pa vse.)

Hasanov odnos je nihilističen (nihilist nima nobene opore, ne verjame niti v ljubezen, ni morale, ker bi človeka odvrnila od dejanj – zanikanje vrednot).

Vse je v številu in meri, vse po urejenem redu do 9. stopnje, ki je najvišja. Hasanu se njegova enačba, matematična konstrukcija lepo sklada, fedaije spremeni v obsedence, na koncu posredno povzroči smrti vezirja in sultana in si pridobi duhovnega naslednika.

str. 226: njegova oporoka je njegov načrt (želi zapustiti Abuju Aliju, Buzruku Umidu in Huseinu Alkeiniju). Preračunal je, kaj bo iz izmailstva napravil – ni človek, ki bi se zadovoljil z močjo v ožjem krogu. On nič ne verjame, drugim pa vceplja vero, da jih bo lahko zlorabil (zaljubljenost v smrt – da si bodo želeli umreti, vsaka smrt pa bo koristna).

Hasan govori z zanosom, je sfanatiziran, obsedla ga je ideja. Daija začutita, da je obseden s svojo idejo, ne vesta, kako naj ravnata, pred seboj imata obsedenca, težko sledita njegovim zamislim. Hasan je bister in takoj začuti, da mu daija ne sledita, misli si, da si mislita, da je znorel. Dvomita, da bi bil človek lahko kdaj zaljubljen v smrt. Spremenil se bo v preroka, govori kot bi bil bog. Želi ustvariti novo vrsto človeka.

Huxley – novi človek, ki je srečen, najnižje kaste so zadovoljne s svojim življenjem, ker so jim to vcepljali od rojstva.

Hasan pa ustvarja človeka, ki je zaljubljen v smrt. Če hoče narediti novo vrsto, mora prevzeti vlogo boga. Za Hasana mnogi mislijo, da je nor, čeprav idealno izpelje svoj načrt. Nietzsche pravi, da se mora človek razviti v novo, močno vrsto. Nekateri so to razumeli, da je močni človek nasilni človek, ki se mu ni treba oklepati morale.

str. 224 – Hasan želi doseči več kot Mohamed (po njegovi smrti je gorečnost usahnila, Hasan jo želi obdržati) – je oblastnež!

str. 225 – Seiduna ima večje apetite, kot smo do sedaj pričakovali – potrebuje fanatične vernike, zaljubljene v smrt.

str. 228 – Seiduna daijema pokaže ključ (hašiš, povzroča zasvojenost). Daija mislita, da je vse skupaj potegavščina, ker je vse skupaj tako noro.

str. 233 / 234 – njegov načrt temelji na ljubezenski neizkušenosti, izrabil bo zaljubljenost fedaijev, da jih bo poslal v smrt. Zloraba nedolžnosti, neizkušenosti. Na tak način bo naredil fanatike – za dosežek cilja moraš poseči v naravo. Daija sta bolj praktična, zato težko sledita Seiduni. Preizkusil bo 3 fedaije, ali bodo spregledali, da je raj lažen. Buzruk, ki je hotel sina Mohameda poslati na Alamut za fedaija, se je odločil, da ga pošlje čim dlje stran. Hasan za svoj preizkus izbere Sulejmana, Jusufa in Ibn Tahirja (slednji ga še posebej zanima).

Str. 237 – »Ona starka je slavna Apama,« je dejal Hasan prijateljema in se posmejal. (Posmeh Apami.)

str. 238 (10. poglavje) – Seiduna dekletom laže, jim ponudi bajko (božja beseda, ureditev raja po Gospodovi zapovedi kot natančen posnetek rajskih vrtov, nagrada za junake, ki se borijo za pravično stvar)

»Ibn Saba, prerok in namestnik naš,« je dejal Gospod. Dobro si oglej naše vrtove. Potem se vrni na zemljo in si za svojim gradom postavi njih natančni posnetek. Mlade lepotic zberi v njih in jim v mojem imenu zapovej, naj se vedejo kakor hurije. V te vrtove boš pošiljal najhrabrejše junake, ki so se borili za pravično stvar. Oni naj za plačilo verujejo, da smo jih mi sprejeli v naše bivališče. Ni namreč nikomur, razen Preroku in tebi, dovoljeno, da bi za življenja prestopil meje našega gospostva. Toda ker bodo tvoji vrtovi enaki našim, ne bodo njih obiskovalci, če bodo verovali, v ničemer prikrajšani. Po njihovi smrti jih potem čaka nadaljevanje teh radosti v naši oblasti tja v večnost.«

Jusufa predstavi kot – strašnega za sovražnika in dobrega prijatelja

Sulejmana kot lepega in hrabrega (kot lev)

Ibn Tahir kot umen, trden, pesnik

Pove, da so si s pogumom in uspešnostjo v boju (pridobivanje zastave) zaslužili pot v raj.

Seiduna zahteva, da se imenuje dekleta, ki bodo prevzele vodstvo in odgovornost za uspeh (najpogumnejše in najspretnейše). Določene so Fatima (Sulejman), Sulejka (Jusuf) in Mirjam, ki jo določi Seiduna sam. Mirjam je šokirana, solzna in prizadeta, Seiduna ji pojasni, da je Ibn Tahir bister, v Apami pa se je zadoščenje borilo s sočutjem. Hasan se porogljivo sklicuje na njeno nedavno zatrjevanje, da je na svetu nič ne veseli in da bi samo nevarna igra utegnila pregnati strašni dolgčas. Mirjam je razočarana in Hasana vpraša, če je ni nikoli niti malo ljubil, on pa ji odvrne, da več kot to, da jo je potreboval in jo potrebuje še vedno.

Tu se pokaže Hasanov odnos do Mirjam: uporabi jo za sredstvo, zato je Mirjam prizadeta, on pa se sklicuje na njene besede. Kljub temu je Mirjam mislila, da jo ljubi, a jo razočara spoznanje, da Hasanu pomeni zgolj sredstvo (kaj je Hasanu pomenilo več – življenjski načrt ali čustva? Kakšen je Hasanov vrednostni sistem? Se strinjaš z njim?). Za Apamo, ki je tudi doživela razočaranje zaradi Hasana, to pomeni zadoščenje, a hkrati tudi sočutje, saj je njena izkušnja s Hasanom podobna. Boli jo igra, ki jo je Hasan igral z njo, on pa zahteva poslušnost in opravljeno nalogo. V nasprotnem primeru, ji zagrozi, ne bo poznal milosti, kasneje pa Apami naroči, naj pazi na Mirjam, ki ne sme ostajati sama z junakom.

str. 241 – Hasanovo razmišljanje o telesni straži, skopljencih, ki bi ga lahko ubili, če bi le želeli (fizična moč). Kadar je stal pred njimi, ga je vedno obšlo občutje nevarnosti, ki ni bilo neprijetno, pač pa nekakšen svojevrsten užitek. Zaveda se, da se ti skopljenci ne bojijo ničesar na svetu, Hasan pa ima nad njimi popolno moč, jih obvladuje in ga slepo ubogajo, če pa bi se eden spozabil, bi ga z lahkoto ubil. Hasan moč, ki jo je izvajal nad ljudmi, imenuje moč duha (sila osebnosti) – gre za karizmo, posebno moč, ki jo izžareva človek, ki je lahko tudi slaboten (Hasan z besedami in vedenjem obvladuje skopljence).

str. 242 – Hasanov ukaz, da v kolikor bi se kateri od spečih junakov zbudil med potjo v navidezni raj ali med povratkom, ga morajo ubiti (tisti, ki bo spremljal nosila). Truplo morajo predati Seiduni.

Hasan gre za svoj cilj preko trupel. Abu Ali in Buzruk Umid ocenjujeta Hasana in njegovo duševno stanje – drug pred drugim nista gotova, sogovornik te lahko izda. Ocenjujeta, da ni normalen, da z njim ni vse v redu (blazne misli, vzbujajo grozo, močno prenapet, kot da bi v njegovi glavi ne bilo vse v redu). Zavedata se, da bodo fedaiji dobili krivično plačilo za svojo vdanost (posledice Hasanovega delovanja bodo strašne), s čimer se ne strinjata.

Velika daija se pogovarjata, kaj bosta storila, o blaznosti Hasanovega načrta in njegovih načrtih s fedaiji, ko se vrnejo iz umetnega raja (še ne vsta, kakšni so pravi načrti, zavedata pa se, da mu bodo v primeru uspešno izvedenega načrta ašašini služili kot strahovito orožje zoper sovražnike.)

Abu Ali bo ostal v Hasanovi službi, saj je v življenju izgubil vse, marsikaj celo po lastni krivdi (nezvestoba druge žene med njegovim pobegom v Sirijo, umor njenega ljubimca in nje, prodaja starejše žene, ki je možu ovadila mlajšo zaradi prešuštva, in otrok kot sužnje, ki jih je kasneje zaman iskal. Izmailstvo je postalo njegovo življenje, čeprav je Hasan norec. Zasebnega življenja ni imel, ostal mu je le boj za izmailstvo. 1. ženi je naredil krivico, ko jo je prodal zaradi sovraštva, ki je imelo vzrok pri nezvestobi 2. žene. Abu Ali bi lahko stopil na stran fedaijev, zahteval za njih pravico, v moralnem smislu popravil napako iz zasebnega življenja in dobil neko zadoščenje, da je ravnal prav, a tega ne stori. Hasanov načrt razglasi za blazen, a hkrati tudi meni, da »Blaznost velikih ljudi ustvarja čudeže.«)

Buzruk Umid je bil do sovražnikov in izdajalcev neusmiljen, a se sprašuje o moralnosti zavajanja najbolj vdanih pripadnikov. Sina je hotel poslati na Alamut, a ga bo sedaj poslal čim dlje stran. Je goreč borec za izmailstvo, ker je bil iz izmailske rodbine, pri sultanu ni mogel napredovati. Egiptovski kalif ga je

napotil k Hasanu, ki mu je dal sredstva, položaj in oblast. Bil je odličen poveljnik, ki mu je manjkalo iznajdljivosti, zato je potreboval nekoga, ki mu bo dajal navodila. V življenju je doživel bolečo izgubo prve žene, ki je umrla pri porodu, svojega sina želi rešiti pred Alamutom in se globoko v sebi ne strinja s Hasanovim načrtom, ljubi življenje. Proti sovražniku dovoli uporabo vseh sredstev, ima pa moralo, zagovarjajo etično moralo do bližnjih in somišljenikov – tistih, ki se borijo za isto stvar, ne smemo izrabljati. Je pošten do soborcev in neusmiljen do sovražnikov in izdajalcev. Po srcu je vojak, zato vaje, da drugi mislijo zanj, potrebuje nekoga, da vodi.

Daija se odloči, da bosta ostala zvesta Hasanu, Buzruk potrebuje vodstvo, Abuju Aliju je preostalo samo še izmailstvo, Hasana občuduje kljub njegovim blaznim načrtom in metodam. Če Hasan uspe, bo vse pozabljeno (tudi sredstva, s katerimi je uspel).

Hasan ne daje prednosti družinskim vezem, vodi ga razum in ne čustva, saj bi ga ta vezala – biti mora prost od srca in svoboden (ne smejo ga vezati moralne norme).

str. 246 – Al Hakim se pokaže kot ironičen, skeptičen, ni fanatičen (zvit, ciničen, poislamljen Grk). Abuju Soraki reče, da je lahkoveren, misli, da je Hasan uživač, ki si je za gradom zgradil svoje hareme («Modro je služiti svojim strastem.») Al Hakim je hedonist, svet je treba doživljati s čuti in samo to je resnica. Hasan pa se sklicuje na Protagoro: čuti nas varajo. Al Hakim se moti o Hasanu in ga ocenjuje po sebi.

str. 247 – zavist Obeide od razglasu, da gredo k Seidunu Ibn Tahir, Sulejman in Jusuf

str. 249 – ponos fedaijev ob srečanju s Seiduno

str. 250 do 252 – Seiduna preizkuša fante, koliko mu verjamejo (Jusuf in Sulejman ne mislita, izražata vero v vse, kar Seiduna omenja, a opazno prebledita, ko Hasan omeni samožrtvovanje obeh, najbolj vprašljiv je Ibn Tahir, ki Seiduni pove resnico – »Trudim se verovati, toda ne vem, kakšne prirode naj bi bil ta ključ.« S tem pokaže, da je težko verovati v nekaj, kar je nedoumljivo našemu razumu. »Volja hoče, toda razum se upira.«)

str. 256 – odnos med dekleti, so napete, nervozne in posmehljive, samovšečne, zato vsaka od njih računa, da se bo Sulejman zaljubil vanjo. Fatima pravi, da so v službi Seiduna in morajo izpolnjevati ukaze. Halima je radovedna in naivna (ali bo lepši od Seiduna – Seiduna je nanjo naredil vtis, ker je prišel oblečen kot kralj, ji je bil všeč) in ni ljubosumna (meni, da se bo Sulejman zaljubil v Zajnab, ker ima lepe zlate lase in plave oči), je odkritosrčna, zadevo jemlje naivno (da se je Seiduna zaljubil v Mirjam – dekleta tega ne smejo govoriti), trmasta, nepremišljena in naravna (vpraša, kar ji pade na pamet), sramežljiva (ko se pogovarjajo, da bo prišel gol) in prisrčna (ne želi biti v pesmici, ki jo sestavijo).

str. 258 – Mirjam razmišlja o Hasanu (Ni si bila mislila, da jo bo spoznanje, da je Hasan ne ljubi, tako prizadelo. Najhuje jo je porazila zavest, da je Hasanu samo sredstvo, le orodje, s katerim želi doseči svoj cilj, ki ni v nikakršni zvezi z ljubeznijo – Mojsij je bil ostuden starec, a bi rajši umrl, kot jo prepustil drugemu, Mohamed je tvegala življenje, da jo je dobil. Hasan pa jo je brez predsodkov prepustil drugemu za eno noč – to jo je ponižalo, pretreslo njeno samozavest. Sprva je mislila na samomor – da bi se pognala v Šah rud, hotela se je maščevati, a se je premislila. Navduševali so jo njegovi nazori, polni zaničevanja do vsega, kar je množicam veljalo za sveto, njegova svoboda v mišljenju in dejanju – ker je bila sama prešibka, da bi kaj od tega lahko udeležila, je predvidevala, da je tudi on premalo močan.

Čutila je, da ga mora spoštovati, morda jo je celo imel rad, da ji je s tem dejanjem pravzaprav pokazal, da jo ceni. Kljub temu ji je ostala bolečina, da je bila ponižana in samo predmet, ki ga Hasan premika, kakor mu narekujejo koristi.

str. 262, 263 – Abuju Aliju in Buzruku Umidu razkrije, da je idejo za preizkus s fedaiji dobil od Omarja Hajama in jima razkrije poznanstvo z Nizamom al Mulkom (sultan je želel imeti spisek vseh dohodkov in izdatkov, vezir je rekel, da bi potreboval vsaj dve leti, Hasan pa pravi, da potrebuje 40 dni, s čim je vezirja osramotil. Ta mu je podtaknil napačne podatke, Hasan osramočen zapusti dvor in odide v Egipt, kjer so podpirali alijevece. Ko je v Egiptu zanj postalo prenevarno, ga je zapustil, podkupil kapitana ladje, da je obrnil v Sirijo in prepričal potnike, da bodo v hudem neurju uspešno pristali ob obalah Sirije – kakšna sila je trdna vera in kako lahko jo je vzbuditi).

Buzruk pravi, da lahko varaš sovražnika, svojih ljudi pa ne smeš prevarati (da bi moč ustanove se gradila na zaslepljenosti fedaijev). Hasan razdeli ljudi na tiste, ki vodijo, in tiste, ki so vodeni. V tem dialogu se pokaže kot demagog, človek, ki analitično pristopi k razlagi – zna razčleniti stvari, zato je dober prepričevalec. Pove svojo ideologijo o prevari: tisti, ki imajo moč, poznajo resnico in ti vodijo, prevara pa je nujna za preproste ljudi, množice, ki so pitane z bajkami.

Gre za cinično ugotovitev: prerok ve, da ljudje hočejo laži (od prerokov so množice zahtevale čudežev, morali so jih delati, če so si hoteli ohraniti ugled, čim nižja zavest, tem večja gorečnost).

str. 266 – Buzruk pravi, da je laž ljudem nedolžna igra, ne strinja pa se z igro, ki jo pripravlja fedaijem (jih namerava poslati v smrt). Hasan ju prepričuje in se sklicuje na filozofijo starih Grkov (Protagora: človek je merilo vsega, kar je.) – varljivost čutil, naši čuti lažejo, spoznanja, ki imajo v njih izvor, ne morejo biti pravilna. Hasan se sklicuje na relativizem vsega (razlika v dojemanju ženske med skopljencem in pravim moškim, razlika med deklico, v kateri vidiš hurijo, in kupljeno sužnjo). Samo naša zavest odloča o tem, kar je.

»Kje, pri vragu, je zapisano, da ni taka prevara tudi naše življenje na tem planetu? O tem, ali je nekaj zares ali pa so zgolj sanje, odloča samo naša zavest. /.../ Kjer se zavedaš, da si bil, tam si tudi zares bil.«

str. 271 do 274 – Fatima prepriča Sulejmana, da je v raju, on verjame, ni problematičen. Je odkritosrčen, vesel in drzen, zato se vsa dekleta zagledajo vanj. V navideznem raju je srečen, zaljubi se v Halimo, želi odnesti nekaj s seboj, a mu povedo, da ne sme iz raja prinesiti ničesar. Kljub vsemu vzame Halimino zapestnico. (v tekst so vključene tudi pesmi)

Hasan je fedaijem z obiskom raja vzel duševni mir – postali so razrvani, nestrpni in popolnoma spremenjeni (trpijo kot Ferhad, ki ni mogel do Širin). V pripoved se vključi biološki element – hašiš (človeka spremeni, poglablja vero v raj).

str. 281 – nadaljevanje pogovora med Hasanom in daijema (skopuh, ki zakoplje zaklad, je srečen, dokler ne izve, da mu ga je ukradel sosed, ravno tako prevarani mož, dokler ne izve resnice – srečo lahko uživajo samo preprosteži in bedaki, srečo sprejemajo neposredno.) Niso stvari tiste, ki nas delajo srečne ali nesrečne, pač pa naša misel oz. prepričanje, ki ga imamo o njih. Hasan se zaveda, da daija moti to, da oni poznajo resnico o umetnem raju, medtem ko mladeniče Hasan zavaja. Pravi, da so srečnejši od njega.

Hasan postopoma gradi svojo filozofijo – človek, ki je spoznal, da je nad nami neizmerljivo veselje (Zemlja je zrnce prahu v vesoljstvu, da smo mi na njej samo nekakšne garje, neskončno majhne uši –

čuti obup, ljudje smo samo uši – množice tega nikoli ne spoznajo. Človek je na zemlji merilo vseh stvari, je omejen na prostor, v katerem biva, presoja subjektivno.) Če tega, kar je nad nami (vesoljstva) ne moremo obvladati, obvladajmo na zemlji.

»Zadnja Hasanova bivanjska negotovost se nanaša na vesolje, njegovo praznino večnosti za smrtjo. Smrt je absolutna le za vse živo, medtem ko je vesolje neživo in relativno. S stališča vesolja namreč obstajata le materija in energija, ki ne moreta niti umreti niti izginiti, temveč sta le podvrženi večnemu spreminjanju, katerega del je tudi smrt. Hasanova filozofija se konča pri fiziki (Omnia in numero et mensura vse je v številu in meri), pri fizikalni kategoriji časa, ki je kot minevanje in spreminjanje osnovni princip relativnosti vesolja. Hasan lahko postane zmagovalec prostora, v katerem živi, ne more pa premagati časa, ker je kot človek omejen na ozek izsek zgodovine, v kateri živi. Vesolja in časa kot dimenzije ne more dojeti, lahko se mu samo čudi in mu priznava nadvlado negotovosti. Ta pa ga spet vrne na staro spoznanje, da nič ni resnično (absolutno) in da je vse dovoljeno (relativno).« (Esej na maturi, str. 52)

Hasan je človek volje do moči – želi oblast. Vesoljstvo je nemogoče obvladovati, je pa dognal, da množice potrebujejo trdno oprijemališče. Množice se ne znajo omejiti, to znajo samo znanstveniki in filozofi. Hasan je razočarani Alah, človek, ki ne more biti Alah, lahko le na zemlji prevzame oblast. Daija ga zdaj razumeta.

Daija mislita, da teh, ki te poslušajo, ne smeš varati, a jima Hasan razloži, da smo vsi varani, da je tudi on igrača, kar je spoznal, množice pa se ne znajo omejiti. Vera je bajka, nobena resnica ni prava, ker človek sam presoja o stvareh, ni Boga, ki bi namesto tebe razmišljal. Hasanov ateizem je na tej točki zelo vprašljiv, saj se zdi, da verjame v neko višjo, grozno silo, spoznal pa je, da resnice ni oziroma je nedostopna (»In vendar je vse smotrno urejeno, kot da bi bilo upravljano po neki zavestni logiki. Ali je ta volja Alah ali pa slepo udejstvovanje prirode, vseeno je.«). Zanj sreče na tem svetu ni, ker ve preveč (v tem pogledu je precej bolj tragičen lik kot fedaiji, ki zaslepljeni uživajo v raju in se ne zavedajo posledic). Abu Ali pravi Hasanu, da ga na tihem grize spoznanje, da ni Alah – ker vesolja ne more obvladovati, hoče moč na zemlji. Ugotovil je, da vesolja ne more nadzorovati, zato se je usmeril na dosegljivo – svet.

str. 289 – Jusuf je človek brez domišljije, preprost in realističen, verjame, da je v raju, a se med dekleti najbolj zemeljsko počuti. Ima zanimive sanje, groteskne (Seiduna kot opica skoči, pleše po eni nogi, piskači in blazno zvijanje seiduna v krogu). Jusuf je močan, stvari jemlje take, kot so. Sulejka se vede kot ljubosumna ženska, pozabi na vlogo hurije, opozori jo zlovešče Apamino motrenje.

str. 294 – Hasan se sklicuje na velike vojskovodje, noben vladar še ni bil povsem neodvisen, vsem je nekaj zmanjkalo – oviri sta čas in prostor. On bo z idejo to obvladal, ideja se bo prenašala naprej. Svojo moč gradi na razumu – ustanova, ki bo dovolj močna, da ne bo potrebovala nobenih zaveznikov (primerjava z rimsko cerkvijo, kjer se lahko samo najboljši um povzpne na vodilno mesto, zdi se, da je premagala sužnost časa, ne pa prostora.). Želi, da se ga ostali oblastneži bojijo.

Hasan daijema razloži odvisnost od hašiša, ki bo v telesu fedaijev vzbudil željo, da bi ga spet uživali. V njih se bo prebudila telesna strast, poželenje po dekletih, kar jih bo vodilo do besnila in ne bodo razsodni. Želeli si bodo smrti, da se vrnejo v raj, in umirali z blaženim nasmeškom na ustnicah.

str. 298 – Mirjamino dožemanje Ibn Tahirja (videti skoraj še kot otrok, prvi puh, visoko čelo, gosti, kratko ostriženi lasje, dolge trepalnice).

str. 299 – Mirjam se omehča (pravzaprav je bila naloga, ki ji jo je zaupal Hasan, izziv – eno od najvažnejših koles njegovega stroja je ona – razume kot Hasanovo zaupanje, prejšnjo bolečino primerja z malenkostno nečimrnostjo. Hasan ji je mogoče zaupal veliko nalogo – stroj je njegov načrt.)

str. 300 – Ibn Tahir je tisti, ki se ne more sprijazniti s tem, da je v raju – pravi, da je to prevara, hoče si ogledati vrtove.) Ibn Tahir ne verjame, pravi, da so glasovi čisto zemeljski, Mirjam ima čisto človeške lastnosti (ona se sklicuje na Koran – podobnost z zemeljskim zaradi ugodja verujočih). Mirjam je umirjena, Ibn Tahir pa je človek, ki verjame, kar vidi. Misli, da je kriv hašiš (kroglica, ki jim jo je dal Seiduna), ne pristane, da je to resnica, ampak sanje. Dolgo ne verjame, postane nasilen in ima vse skupaj za ostudno sleparstvo. Napade ga Ahriman, ki brani Mirjam.

V raju ne sme biti nasilja.

Ibn Tahir razmišlja, če je zares važno, ali je to, kar je okrog njega, res. Doživljal je zares, to mu je bilo zdaj poglavitno. – s tem nehote potrdi Hasanov načrt (kot ga je predstavljal daijema).

Ibn Tahir zagleda Alamut – Mirjam mu reče, da je to Al Araf, zid, ki loči raj od pekla, senca, ki jo je Tahir videl gor, pa je bil gotovo eden od vojakov, ki so padli z orožjem v roki za pravo vero, boreč se proti volji svojih roditeljev. Ker so umrli kot mučenci, ne sodijo v pekel, a ne smejo tudi v raj, zato jim je dano, da vidijo na obe strani in s hrepenenjem gledajo v vrtove – oni v raju uživajo, ti na zidu spoznavajo.

Al Araf je po Koranu zid, ki loči nebesa od pekla. Tisti, ki je na Al Arafu vidi lepoto in trpljenje, je veliki duh, dojema največje zadeve. Al Araf je zid spoznanja – spoznati življenje. Ibn Tahirja Al Araf očara, v bistvu gre pa za obzidje Alamuta, kjer se skriva Seiduna z daijema.

str. 308 - Gepard, nenavadno sadnje in Al Araf prepričajo Ibn Tahirja. Sprva je zmeden in razdvojen (ali je postal žrtev nezaslišane prevare in mu je Seidunova kroglica pričarala te lažnive sanje pred oči ali pa da ima Seiduna res moč poslati v raj, kogar hoče), a nato med njim in Mirjam vzklije ljubezen (Mirjamina lepota je bila resničnost in resničnost so bila njegova čustva do nje). Tahir se usodno zaljubi, tudi Mirjam ni vseeno zanj (»Zakaj prihaja vse najlepše prepozno?«). Tahir se spomni na zgodbo o Ferhadu in Širin, Mirjam ga spominja na Širin, on sam pa kot Ferhad, preklet, da ločen od nje zblazni od bolečine. V trenutku ljubezni pozabi na vso ideologijo.

Ljubezen je močna sila, ki bi utegnila biti nasprotnica Hasanu, zato jim da ljubezen okusiti zgolj za kratek čas, saj če bi bili izpostavljeni dlje časa, se ne bi bili pripravljali žrtvovati.

str. 315 do 317 – Apama Mirjam zatoži Hasanu, zanima jo njegova reakcija (reče, da se je Mirjam zaljubila v Ibn Tahirja in bo Hasana izdala) – zaradi teme ne opazi Hasanove rdečice (pred Apamo se pretvarja, da ga besede niso prizadele, ko pa se pogovarja z Mirjam, se tej zazdi, da je ljubosumen in mu je nekaj le bilo do nje. Hasan je prizadet zaradi Mirjam, njegovo odpovedovanje ljubezni ni srečno, teža mu je legla na srce, takrat pomisli, da si je Omar Hajam izbral najboljšo pot od vseh treh. Ta načrt je teža zanj tudi v ljubezenskem smislu.

str. 319 – Mirjam: »Ubogi fant, tako iskren, tako dober in tako mlad. V njegovem srcu ni prostora za laž in prevaro. In prav meni je dodeljeno, da ga pripravim za Hasanovo žrtev.« Pretrpela je toliko hudega, da ji je vseeno, a vendar ji je zelo težko, da bo morala tega mladeniča pripraviti za Hasanovo žrtev (skrb). Hudo ji je, da bi spet čutil njeno prisotnost, ga ugrizne pod srcem, kot jo prosi. Deklice ob Tahirjevem izgubljanju zavesti čutijo grozo in napoved nesreče zaradi poigravanja s človeško usodo.

3 osebe poleg Hasana vedo za njegov načrt: Mirjam, Buzruk Umid in Abu Ali.

Abu Ali in Buzruk Umid ostaneta sama na stolpu in se pogovarjata o Hasanovem načrtu. Zavedata se zapletenosti situacije in razmišljata kot prava oblastnika (nekoga odstraniš in se povzpneš na njegovo mesto). V njunih očeh je Hasan blaznež, onadva pa močno zapletena v mreže njegovega načrta (mu ne zaupata glede lastne usode, zavedata se, da sta tudi sama orodje v Hasanovih rokah, da ga bosta ubogala ne glede na posledice). Razmišljata o uporabi – da se združita in Hasana ubijeta (vrana vrani ne izključe oči, izključeta jih rajši orlu).

Se zavedata, da bi bilo težko izvesti Hasanov uboj, saj ga ni vernika, ki ne bi bil pripravljen tvegati življenja, da bi se maščeval, bojita se tudi skopljencev. Razmišljata o Hasanu kot blaznežu, ne verjameta v njegove preroške sposobnosti, da bo Hasan ugotovil, kakšno mnenje imata o njem – premišljata o tveganju (ali naj tvegata ali počakata na nasledstvo).

Daija sta preračunljiva (razmišljata, da bodo fedaiji močno orožje v Hasanovih in posledično tudi v njunih rokah). Hasan je dober psiholog, zato ob vrnitvi iz vrtov (Apamin klic) ugotovi, da ga imata daija za blaznega in da sta marsikaj preudarila v času njegove odsotnosti. Abu Ali težko razume Hasanovo prepuščanje Mirjam Ibn Tahirju (če bi mu bilo vsaj malo do ženske, bi jo raje ubil kot prepustil drugemu).

Hasan je človek s težo, grozo. Fedaiji niso svobodni, so zlorabljeni, a s Hasanove strani srečni, imajo nekoga nad seboj, ki misli in odloča zanje, imajo nekaj, v kar lahko verjamejo (raj). V Hasanovem razmišljanju pa se pojavi ateistični motiv posmrtnega ničā, kar zbuja grozo, saj to prepričanje ne nudi nobene utehe bolečini ob zavesti, da se življenje izteka.

Str. 323: »Da, da, tem tam spodaj je lahko,« je dejal napol zase. »Oni imajo vendar nekoga nad seboj, ki misli in odločuje zanje. Toda kdo bo nas odrešil zavesti odgovornosti in mučnega vzdvajanja? Kdo bo od nas prepodil noči brez spanja, v katerih je sleherni trenutek, ki nas približuje jutru, podoben udarcu s kladivom po našem srcu? Kdo bo nas osvobodil groze pred smrtjo, po kateri vemo, da bo prišel veliki nič? Zdaj se še zrcali nočno nebo s svojimi tisoči zvezd v naših očeh. Še čutimo in še razmišljamo. A ko bo prišel veliki trenutek, kdo bo nam ponudil balzam za bolečino, ki nam jo povzroča zavest, da se odpravljamo v večno temo ničā? Da, tem tu spodaj je lahko. Ustvarili smo jim raj in jim dali zavest, da jih čakajo po smrti večna razkošja v njem. Zato so resnično zavidanja vredni.«

Hasan: »Vemo, da smo gospodarji samo neskončno majhne točke znanega in hlapci neizmerne gmote neznanega.«

Primerjava z mrčesom, ki se neuspešno loti vzpona proti nebu, ki ostaja ravno tako oddaljen kot na začetku (le majhen napredek). Izgubi vero in se zave, da ni nič v primerjavi z nerazrešljivo veličino vesolja.

Dekleta so žalostna ob odhodu fedaijev iz vrtov (žalost po Sulejmanovem odhodu, bolečina, ki jo čutita Halima in Sulejka, Mirjamina skrb za dekleta).

str. 326: skopljenec Mustafa ob pogledu na dekleta (plane na prosto, odhiti proti reki in zatuli: »Človek je zver. O Alah! Kaj so naredili iz nas?«)

Fedaiji resnično verjamejo, da so bili v raju (da jim je Seiduna odprl pot v raj) po Hasanovi milosti.

Sulejman prinese zapestnico – Seiduna mu jo vzame in obljubi, da mu jo bo dal, ko ga bo vnovič poslal v raj.

Vsi trije so sedaj trdno prepričani, da ima Seiduna ključ od raja in jih je poslal v raj.

str. 330: Hasan je daija dokončno prepričal, onadva, ki sta ga želela ubiti, sta sedaj navdušena Buzruk: »Prav do zadnjega sem dvomil v uspeh, zdaj mislim, da se ti je zares posrečilo izpremeniti človeško naravo. Strašno orožje si si skoval v teh ašašinih.« (gre za indoktrinacijo, spremembo človeške narave).

Fedaiji so po obisku raja spremenjeni in slepo verjamejo, da so bili v raj (Sulejmanova in Jusufova popadljivost, agresivnost). Fedaijem pripovedujejo o obisku raja, kar je bil tudi Hasanov načrt (fedaiji sprva dvomijo, a se jim nato v njihovih očeh se poveča ugled – Ibn Tahir najmanj zgovoren, a se najbolj čudijo njegovi pripovedi o Ahrimanu, Al Arafu in senci na njem).

Apamin odnos do Hasana – Apama čuti grenkobo ob spominu na preteklost in ob zavedanju, da so ti časi minili (staranje), a je Hasanu hvaležna, da jo je rešil bede in jo iztrgal pozabi. Spominja se ga kot mladostnega ljubimca, napol zanesenjaka, napol preroka, na katerega je praktično pozabila, nato pa je prejela njegovo pismo, da je gospodar velike utrdbe in si želi, da bi prišla k njemu, ker jo potrebuje. Izgubiti ni imela ničesar. Ni vedela, ali je Hasana ljubila, a se zaveda bridkosti bivanja v bližini človeka, ki te je nekoč z vsem žarom ljubil, zdaj pa mu ni več niti toliko do tebe, da bi vsaj pred tvojimi očmi skrival strast do druge.

str. 339: »Z Apamo sta se spogledali. Bilo je morda prvič, da sta se čutili druga drugi blizu.«

str. 340: izkaže milost Halimi (zaradi zapestnice, pravi, da bi jo dal obglaviti, če bi zapestnica mladeniču izdala skrivnost, a ji podari življenje), nagovori dekleta, naj izkoristijo pridobljene izkušnje in se še bolj potrudijo

str. 341: Halima preneha biti otrok, sprašuje se, ali res ne bo Sulejmana nikoli več videla.

Novica o obisku raja se razširi po utrdbi (novice vznemirijo Abuja Sorako, ki ve, da za vsem stoji Hasanova sleparija, čudno se mu zdi, da jim Hasan ni ničesar zaupal v zvezi z odhodom fedaijev v vrtove, sprašuje se o ozadju – »Toda s čim je neki podkupil te mladeniče, ki so bili doslej nadvse resnicoljubni, da so se začeli tako grdo lagati?« Zdravnik mu svetuje, naj se umakne in pozabi, da je kaj slišal, saj se z Ibn Sabo in mladimi gorečnejši ni za šaliti (zavedanje nevarnosti v ozadju) – »Toda v Ibn Sabu tiči nekaj, kar presega moj razum in mojo izkušnjo.«)

Ibrahim sprejme novico drugače – če jih Seiduna ni posvetil v stvar, ima gotovo tehtne razloge

Tudi Minučehar se sprašuje, zakaj ga poglavar ni posvetil v svoje načrte, vznemirja pa ga tudi divja gorečnost, ki jo opazi pri svojem moštvu (zaveda se, da mora za to zadevo tičati prevara), a se odloči potrpeti in počakati, da se situacija razplete sama od sebe.

Hasanova ustanova – neizprosno delujoči stroj, ki ga upravlja Hasan

Značilno za diktaturo – stvari v državi, o katerih se ne sme govoriti (če hočeš ohraniti glavo, o tem ne govoriš).

Ibn Tahir je nemiren, obhajajo ga mučni dvomi, da je bil vse skupaj sanjski privid – Naimu zaupa in ga prosi, naj mu pomaga narediti odtis Mirjamineh zob.

str. 346 – Pogovor Mirjam in Hasana (Mirjam se zaveda, da Hasan manipulira z njihovimi življenji, ni več prazna, fedaijem bi zakričala, naj se ga pazijo, zanima jo, kaj bo z deklicami, ki bodo morda zanosile kot posledica minule noči – sočustvuje z otroki brez očetov, zanima jo, kaj namerava s fedaiji. Vpraša

za Ibn Tahirja, Hasan ji odvrne, da sanjari in preboleva srčne bolečine, Mirjam ga označi za okrutnega, prosi ga, naj ima usmiljenje z Ibn Tahirjem – »Jaz ne poznam niti okrutnosti niti usmiljenja. Samo svoj načrt izvršujem.«)

14. poglavje:

Hasan vpelje strog red in kazni (pokorščina, izvrševanje ukazov, prepoved pitja vina in drugih opojnih pijač, prepoved nespodobnega govorjenja o vrhovnem poglavarju in kritika njegovih ukrepov – kazni s smrtjo ... stroge telesne in moralne kazni za tiste, ki bi se prepuščali posvetni zabavi – bi brali knjige zapeljive vsebine, poslušali druge, ki bi brali iz njih, proizvajali ali poslušali lepo glasbo, plesali ali se naslajali ob plesu drugih) – vzpostavitev enotne vojske

Pokaže se Seidunova moč – ni ugovorov, samo kazni (usmerjenost v nauk, poslušnost), človek ni svoboden, ne more izživeti svojih kulturnih potreb (represivnost režima).

nove stopnje v hierarhiji – pokrajinski daiji, sleherni vernik, ki je mogel nositi orožje, je bil tudi že vojak, posebna šola za refike

Naloge za fedaije, ki odgovarjajo sposobnostim posameznika (Džafar sel med Alamutom in Mucuferjem, zviti Obeida vodja čete oglednikov – nadzor premikanja sultanove vojske):

Ibn Tahir, Jusuf in Sulejman postanejo učitelji (Naim poučuje novo moštvo v dogmatiki, Ibn Tahir v zgodovini in zemljepisu, Jusuf in Sulejman učence vadita za fedaije v vojaških veščinah).

Pri 3 fedaijih se začne kazati razdraženost in nemir, povezana sta z željo po hašišu, vinu in strasti (kazati se začnejo znaki želje po hašiševih kroglicah).

Sulejman – ciničen, posmehljiv do učencev, nihče ga noče ničesar vprašati

Jusuf – morajo mu kazati strah in spoštovanje, učenci ga morajo spraševati, da se lahko hvali in pojasnjuje

Oba fedaija sta zelo nemirna, tesnobna, ne spita – Sulejman prosi Abuja Alija, naj mu Hasan nameni nalogo, ki mu bo odprla vrata v raj (vseeno mu je za življenje, želi si samo še raja, blaznost v pogledu).

Fedaiji so upadli in spremenjeni, razdraženi, Sulejman celo halucinira.

str. 359: Mirjamina materinska skrb do Ibn Tahirja in Halime (kot bi bila za njuno usodo osebno odgovorna)

str. 365: novica o smrti Huseina Alkeinija (krvnik Hasanov sin Hosein)

str. 367: Hasan da nalogo Ibn Tahirju (uboj velikega vezirja, če bo uspešen, mu bodo vrata v raj odprta – če pade, bo prišel naravnost v raj, hašiš – ena kroglica za vsak večer, eno kroglico mora vzeti tik pred ubojem)

str. 369: trenutek Hasanove slabosti po Ibn Tahirjevem odhodu

(»Zdaj bi bilo dobro umreti,« je pomislil. Samo en trden sklep, da bi se pognal čez nadzidek, pa bi bilo vsemu konec. Toda bog ve kje bi se potem prebudil. Sinoči, ko je izvedel za umor Alkeinija, je bil temu stanju neverjetno blizu. Dolgo sta velika daija potrebovala, preden sta ga zdramila iz nezvesti. Ko se je prebudil, je bila njegova prva misel, da je umrl in da se je zdaj znašel v nekem drugem svetu. Blazen strah ga je popadel: »Torej je vendarle po smrti še nekaj,« si je rekel. Zgrozil se je nad svojim življenjem. Zavedel se je, da je bilo vse, kar je počel, tako, kot da bi bil po smrti samo še veliki nič. Šele glas njegovih

dveh prijateljev ga je priklical v resničnost. V trenutku je bil spet trden. Alahu hvala, slabost je prešla.«
Odločitev, da bo Ibn Tahir moral na pot.)

str. 372: Ibn Tahir Jusufu in Sulejmanu: »Fedaiji smo, to je: tisti, ki se žrtvujejo. Videli smo plačilo in zato nas smrti ni strah.«

Ibn Tahir izpolni nalogo, ubije vezirja, a pri tem ne umre, pač pa izve resnico o Hasanovi prevari

str. 396: Hasan se pokaže svojim vernikom, prvič, odkar se je polastil Alamuta (Sulejmanovo in Jusufovo samožrtvovanje – zaslepljenost, smrt s srečnim obrazom, preplašenost emirjevega odposlanca – Sulejman in Jusuf se ubijeta na Hasanov ukaz – neverjetna moč)

str. 407 – Hasanovo sklicevanje na relativnost, odvisnost od izkušenj (cinizem, naj se dopusti, da je vsak srečen na svoj način)

»Toda ti si fedaije zavestno zavedel v zmoto! Odkod si si vzel pravico, da ravnaš tako z ljudmi, ki so ti neskončno vdani?!«

»To pravico mi je dalo spoznanje, da je vrhovni izrek izmailcev pravilen.« (Hasanovo opravičevanje svojih dejanj; svet brez norm, nikjer ni pravil, ki bi jih človek moral upoštevati.)

»In pri tem govoriš o nekem brezkončnookem bogu?« /.../

»Da, govoril sem o nekem brezkončnookem bogu. Ne Jehova, ne krščanski Bog, ne Alah niso mogli ustvariti sveta, v katerem živimo. Sveta, v katerem ni nič odveč, v katerem sije sonce z isto dobrotljivostjo na ovco in na tigra, na muho in na slona, na škorpiona in na metulja, na kačo in na goloba, na zajca in na leva, na cvetko in na hrast, na kralja in na berača. V katerem zapada boleznim pravični in krivični, močni in slabotni, umni in neumni. Kjer sta sreča in bolečina na slepo razsejani v vse vetrove. In kjer čaka sleherno živo bitje enaka končnica: smrt. Vidita! Tega boga sem jaz prerok!«

/.../ »Bil je torej po svoji veri, po svojem duhu bližji fedaijem kot pa poglavarjem izmailstva?«

17. poglavje

Seiduna spet pošilja 3 fedaije v raj – Obeido, Džafarja in Abdur Ahmana

Strah Abuja Sorake po smrti Sulejmana in Jusufa (Minučehar pravi, da ne razmišlja o tem, ali se strinja s Hasanovim početjem, isto svetuje Soraki)

Halima se je spremenila – išče samoto, v Sulejmanu vidi svojega gospodarja, ga sprašuje za nasvete (deklice so ji skušale dopovedati, da se Sulejman morda ne bo več vrnil, a so jo kasneje pustile v njeni veri, saj jim ni verjela).

Mirjam želi govoriti s Halimo – da bo vsak obiskovalec prišel v vrtove samo enkrat

Nekaj satanskega je prisotnega pri Hasanovem početju (dekletom grozi z obglavljenjem, Obeido da ubiti; ko govori z Mirjam, je trd in neizprosni, ne popušča)

Obeida, ki želi ukaniti Hasana – ne zaužije kroglice, se v raju čudno vede, poželenje do deklet

Halimin samomor zaradi razočaranja (končno spoznanje, da je Sulejman zanjo za vedno izgubljen)

str. 420 – Hasanov pogovor z Mirjam (Hasan služi bogu, ki je kaotična sila, Mirjam ga označi za blaznega šejtana)

(»Ali si ju umoril?« »Ne, sama sta se. In pri tem sta bila srečna.«)

(»In nič nisi občutil, ko si žrtvoval dva človeka, ki sta ti bila do smrti vdana?« Videla je, da mu je težko in da je v obrambi. »Ti tega ne moreš razumeti. Kar sem začel, sem moral dovršiti. Toda ko sem fadijema dal ukaz, sem se sam zgrozil. Reklo je v meni: Če je oblast nad nami, ne bo dopustila. Ali bo potemnelo sonce ali se bo zemlja potresla. Trdnjava se bo zrušila in pokopala tebe in tvojo vojsko pod sabo ... Povem ti, da sem trepetal v srcu, kakor trepeče otrok pred strahovi. Vsaj majhno znamenje sem pričakoval. In resnica. Če bi se bilo samo nekaj zganilo, če bi bil v onem trenutku, recimo, oblak nepričakovano zakril sonce ali če bi bil nenadoma potegnil veter, premislil bi se bil. Še ko se je zgodilo, sem pričakoval udarec. Toda sonce je prav tako še naprej obsevalo mene, Alamut in mrtvi telesi pred mano. Mislil sem si: ali ni oblasti nad nami ali pa je za vse, kar se tu spodaj dogaja, neskončno brezbrizna. Ali pa da gleda z milostjo na moje početje. Tedaj sem spoznal, da sem še zmerom nekje na tihem veroval v neko božanstvo. Toda to božanstvo je bilo vse drugačno od onega iz moje mladosti. Bilo je kakor svet sam, gibajoče se v tisočero nasprotjih, vendar strogo vklenjeno v mero in število. V mejha brezmejno. Velikanski kaos v stekleni posodi. Strašen, režeč se zmaj. In že sem se zavedel, da sem mu bil vse življenje temno služil.«)

Novica o Halimini smrti in o tem, da Obeida ne veruje

str. 422/23: veliki vezir Nizam al Mulk je Hasanov nasprotni princip, je popustljiv, popušča množicam kot vzoren vernik (dobrota, širokosrčnost), a Hasan je vedel, da je vezir znal biti neusmiljen in brezobziren (Hasanovo razmišljanje o vezirju)

str. 423:

»Zares, človek je najbolj čudno bitje na svetu,« je zašepetal. »Hotel bi imeti polet orla, pa nima njegovih kril. Hotel bi imeti moč leva, pa nima njegovih šap. Kako strašno nepopolnega si ga ustvaril, gospodar! In za kazen si mu bil dal še razum in moč, da spoznava lastno nebogljenost.«

Nepopolnost človeka in absurd v spoznanju, da ima človek moč in razum, da spozna svojo nemoč. Hasan je spoznal, da zadnje resnice bivanja ne bo spoznal, lahko pa se usmeri na zemeljsko, kjer si lahko pridobi moč. Hasan se mora odpovedati zasebnosti, da pride do uresničitve ciljev. Je nesrečen, ker ne more ljubiti – presegel je notranji jaz, z višjimi cilji, ki jih je dosegel.

Abu Ali in Buzruk Umid sta sedaj na Hasanovi strani (Abu Ali: Mohamed ni bil nič manj strašen. Tisoče je pošiljal v smrt. /.../ Bodisi dober bodisi strašen, prišel bo, ker ga bodo želje tisočev in tisočev src priklicale. Buzruk je bolj skeptičen: »Vidi se, kot da se je tudi tebe začela lotevati neka blaznost. Ti veruješ! Čeprav veš, da živi človeštvo od večnih samoprevar!«) – daiji jima ne zaupajo, njuno mesto je ob poglavarju

str. 424/25: Mirjamine samomor (čuti, da je popolnoma brez moči in da je nič ne veže k življenju)

Mirjam stori samomor, saj so spoznanje, kako Hasan izrablja fedaije, Halimina smrt in strah za Ibn Tahirja zanje preveč. Na začetku je oznanjala, da je ravnodušna do vsega, razočarana nad svetom in ne verjame v nič smiselnega. Mirjam je zgolj mislila, da je ravnodušna do vsega, a jo je Ibn Tahir spremenil, ni se bila sposobna poigravati z usodo drugih. Bila je topla ženska, zmožna ljubezni (Halima, Ibn Tahir). Njen samomor kaže, da to ni bila igra.

str. 426: v vojski Arslana Taša nemir

str. 428: Po Mirjamine smrti se Hasan zapira v samoto. Novica o smrti vezirja – daija z novico (Abu Ali: vdanost in zaupanje, Buzruk Umid: priznavanje, skoraj občudovanje – Hasan je namreč uspel omajati turško oblast)

Njegov stroj je pač deloval po njegovi zamisli, toda poleg tega je s svojimi kleščami grabil tudi po tistih, ki jim ni bil namenjen. Prva žrtev je potegnila za seboj drugo, ta tretjo. Čutil je, da ga nima več popolnoma v oblasti, da sega že prek in mimo njega in da ugonablja tudi tiste, ki so mu bili dragi in ki jih je potreboval. (Hasanov stroj je ugonabljal tudi tiste, ki so Hasanu kaj pomenili.)

Razglasitev Ibn Tahirja za mučenca – misli, da je mrtev.

Ibn Tahir je opravil nalogo, vendar mu vezir razkrije prevaro (razkril mu je vrhovno načelo izmailstva, resnico o vrtovih in ženskah v teh vrtovih). Ko Ibn Tahir spozna prevaro, misli, da je Hasan goljuf. Njegov pogled se spremeni, Mirjam ima za vlačugo, še vedno jo ljubi, vendar mu je neznosna misel na to, da bi bila Mirjam Hasanova zarotnica, pajdašica.

Ibn Tahir pride na Alamut z namenom, da se Hasanu maščuje (ta se pokaže kot miren in obvladujoč, Ibn Tahirju nastavi past). Ibn Tahir Hasanu pove, da je razočaran nad njegovo zlorabo, ki ni etična (ne zlorabi samo vere, temveč tudi privržence).

Hasan mu prepričljivo razodene svoje prepričanje – svoboda je okrnjena, uklonili so se Turkom (zaničevanje vsega, kar ni tuje, kljub bogati zgodovini in kulturi). Hasan se je moral razglasiti za tujca, Arabca. Ibn Tahirju pove za dogovor z vezirjem in Omarjem Hajamom ter vezirjevo uklonitev Turkom, prelom njihovega dogovora in spletko, s katero Hasana odžene s seldžuškega dvora. Pravi, da ljudje potrebujejo varnost, mir, ne iščejo resnice, zato verjamejo. Ljudstvo ne razume visokih ciljev, če ga lahko, ga izrabi. Hasan zagovarja tezo, da je ljudstvo dovoljeno izrabljati, ker je neumno. »Potrkal sem na lahkovernost in neumnost ljudi.«

Hasan se postavlja v etično držo – da bi se včasih sam žrtvoval brez obljubljenega raja, če bi s svojo smrtjo osvobodil iranski prestol tujih zavojevalcev, a pravi, da nikogar ne bi bilo za njim, ki bi to nadaljeval, zato je moral žrtvovati druge (moral je najti drugo sredstvo). Drugi ne bi sledili brez obljubljenega in doživetega raja, zato je to naredil, Ibn Tahirja prepričuje, da ni imel drugega izhoda. Je spreten demagog, govornik. Fedaija sta umrla srečna, govori o relativnosti sreče.

Hasan je karizmatična osebnost, ki zna voditi in pritegniti druge. Vpliva na Tahirjeva čustva – zaveden Iranec, nasprotnik Turkov.

Al Araf – zid, ki loči raj od pekla; na ta zid pridejo oni, ki so se borili za visoki smoter proti volji svojih roditeljev ter padli z mečem v roki (gledajo k enim in drugim).

H: prispodoba za stališče vseh onih, ki so se jim odprle oči, njihova naloga pa je, da spoznavajo in tudi delujejo po svojem spoznanju.

Pravi mu, da je imel Ibn Tahir v sebi nebesa (ko je veroval) in pekel (zdaj, ko zanika). Al Araf je tehničar dobrega in zla. Redki so, ki si upajo iti po poti na Al Araf – za to, ti mora ojekleniti srce – postati moraš otopel za zasebno ljubezen in osebno maščevanje, znati moraš nositi trpljenje in radost, si višji človek, filozof – ravnodušen, si nad predajanjem čustvom in trpljenjem, ker veš, da je vse to del bivanja.

Pot spoznavanja – spoznati življenje, smisel, proučiti filozofijo ... Ibn Tahir na enaki poti kot Hasan, ki se je učil. Želja človeka, da prodira v skrite zakone, zakonitosti.

Hasan Ibn Tahirja sprašuje: »Kaj pa ljubezen? Ali si na to pozabil?« Ibn Tahir to označi za zlo, ki bi se mu rad izogibal (ženska je po njegovem sramotno bitje).

Hasan pove Ibn Tahirju, da je Mirjam prosila zanj. Pove mu, da je umrla. Tahir je prizadet, zato mora na pot, da postane gospodar tudi nad ljubeznijo.

Hasan Ibn Tahirja vpraša, če še vedno misli, da je podel zločinec. – s stališča filozofa, borca za svobodo, Hasan ni zločinec.

Ibn Tahir postane Avani, Hasanov duhovni sin (izrazi čustva do Ibn Tahirja – pri Mirjam je prizadet zaradi njene smrti, a čustva potlači, edina čustva, ki jih izrazi, so do Ibn Tahirja.)

Hosein – sovraži svet, ne kesa se, da je zaklal Huseina Alkeinija, ne trepeta za svoje življenje, že kot otrok je bil nebrzdan in silovite jeze, vsakomur, ki ga je oviral pri izživljanju strasti, se je postavil po robu, stari oče ga je želel ukrotiti s tepežem in trdim postom, Hosein pa ga je zasovražil in ga pobil s kamnom. Vsi so se ga bali, ni hotel delati na polju ali pasti živine. Najrajši se je pajdašil z vojaki. Ob prvem srečanju s Hasanom si je ob njem zaradi očetovega slovesa burnega življenja in številnih potovanj obetal dogodivščin in brezciljnega pohajkovanja. Oče pa je od njega pričakoval učenje, pokorščino in marljivost, zato ga je zasovražil. Huseinu Alkeiniju ga je predal kot prostaka, da bi zlomil njegovo upornost. Tam se je velikemu daiju uprl, ko ga je ta hotel na Hasanov ukaz ukleniti, ga je zaklal.

Hasan da obglaviti upornega sina Hoseina (neusmiljen, ne dela razlik, fedaija Džafarja pa pošlje nad sultana pod pretvezo, da gre za sultanovega sla, ki ga je Hasan dal mučiti, da bi izvedel za sultanove namene, o čemer priča rana na obrazu. Uspe ubiti sultana, pri čemer tudi sam umre (ga pobijejo). Hasan tako uspe oslabiti turško državo (boj za nasledstvo).

Hasan se odloči zapreti se pred svetom (»Človek, ki je izpolnil veliko nalogo, zaživi šele, ko umre. Postane prerok.«)

Poskrbi za nasledstvo svoje ustanove, za njeno nemoteno zunanje in notranje delovanje in se razglasi za Al Mahdija. Zapre se v svoje sobe in odmre za svet. (Bajka ga je sprejela v svoje okrilje.)